

Teritorijalna Agenda 2030

Budućnost za sva mjesta

#TerritorialAgenda A future for all places

Neformalni sastanak ministara nadležnih za
prostorno planiranje, teritorijalni razvoj i/ili
teritorijalnu koheziju

1. prosinca 2020., Njemačka

TERITORIJALNA AGENDA 2030

Budućnost za sva mjesta

I Preambula

- (1) Mi, ministri nadležni za prostorno planiranje, teritorijalni razvoj i/ili teritorijalnu koheziju, u suradnji s Europskom komisijom, Europskim parlamentom, Europskim odborom regija, Europskim gospodarskim i socijalnim odborom, Grupom Europske investicijske banke te relevantnim europskim i nacionalnim udrugama, revidirali smo Teritorijalnu Agendu koja je pokrenuta 2007. i ažurirana 2011. Suglasni smo s Teritorijalnom Agendom 2030.
- (2) Potičemo svoje kolege u susjednim zemljama da prime na znanje Teritorijalnu Agendu i pridruže nam se u njezinoj provedbi u praksi na europskoj, transnacionalnoj, makroregionalnoj i prekograničnoj razini. Svi mogu primjenjivati Teritorijalnu Agendu u svojim državama na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te u suradnji s drugim državama.
- (3) Potičemo sve uključene u oblikovanje politika prostornog planiranja i teritorijalnog razvoja na administrativnoj i upravljačkoj razini u EU-u i susjednim zemljama na provedbu Teritorijalne Agende. Teritorijalna Agenda svugdje je primjenjiva, jer je usmjerena na uzajamne odnose i dobrobit ljudi.
- (4) Teritorijalna Agenda utemeljena je na zaključcima ESPON-ova Izvješća o stanju europskog teritorija iz 2019., ESPON-ova Europskog teritorijalnog referentnog okvira iz 2019. i Sedmog izvješća Europske komisije o ekonomskoj, socijalnoj i teritorijalnoj koheziji iz 2017. U njoj se također razmatraju i najnovija izvješća o prostornom planiranju, teritorijalnoj koheziji i teritorijalnom razvoju, kohezijskoj politici EU-a te mjerodavni dijelovi sektorskih politika Europske komisije, Europskog odbora regija i Grupe Europske investicijske banke.
- (5) Teritorijalna Agenda uzima u obzir najnovije okvire politika i programa, kao što su Program održivog razvoja do 2030. Ujedinjenih naroda i njime određeni ciljevi održivog razvoja (2015.), Pariški sporazum (2015.), Novaurbana

agenda Ujedinjenih naroda (2016.), dokument Europske komisije „Prema održivoj Europi do 2030.” (2019.), prijedlog buduće kohezijske politike EU-a 2021.–2027. (2018.), Urbana agenda za EU (2016.), Nova Povelja iz Leipziga (2020.), Cork 2.0 Deklaracija “Bolji život u ruralnim područjima” (2016.) i načela OECD-a o urbanoj i ruralnoj politici (2019.) te Europski zeleni plan sa svojim Planom ulaganja za održivu Europu i Mehanizmom za pravednu tranziciju (2020.), Europski plan oporavka (2020.) i mjerodavni zaključci austrijskog, rumunjskog, finskog i hrvatskog predsjedništva Vijećem EU-a.

- (6) Teritorijalna Agenda sadrži okvir usmjeren na djelovanje u cilju promicanja teritorijalne kohezije u Europi. Teritorijalna kohezija cilj je Europske unije uveden Ugovorom o Europskoj uniji (članak 3. UEU-a). Odnosi se na promicanje uravnoteženog i usklađenog teritorijalnog razvoja unutar i između država, regija, gradova i općina, kao i osiguravanje budućnosti za sva mjesta i sve ljude u Europi, uz uvažavanje različitosti mjesta i supsidijarnosti. Omogućuje jednake prilike, koje uključuju dostupnost javnih usluga osobama i poduzećima gdje god se nalazili. Na razini gradova ti se aspekti razmatraju u Novoj Povelji iz Leipziga. Teritorijalnom kohezijom jača se solidarnost u cilju poticanja konvergencije i smanjenja nejednakosti između bogatijih i manje prosperitetnih te područja koja zaostaju. Teritorijalna kohezija pomaže svim mjestima da vlastitim resursima ostvare najbolje moguće rezultate kroz ulaganja prilagođena lokalnim uvjetima na korist Europe u cjelini, ali i svake pojedine države.
- (7) U Teritorijalnoj Agendi naglašava se važnost i pruža smjer strateškom prostornom planiranju te poziva na jačanje teritorijalne dimenzije sektorskih politika na svim razinama upravljanja. Usmjeren je na promicanje uključive i održive budućnosti za sva mjesta te postizanje ciljeva održivog razvoja u Europi.
- (8) Teritorijalna Agenda ključna je za suzbijanje nejednakosti zbog kojih se Europa, države, općine i regije ne mogu dalje uspješno razvijati. To se može postići samo ako se više pažnje posveti različitostima pojedinih područja u Europi, njihovim razvojnim potencijalima i izazovima.
- (9) Tijekom revizije Teritorijalne Agende, pandemija uzrokovana bolešću COVID-19 promijenila je oblikovanje politika i izgleda za razvoj u budućnosti. Budući da se

zbog različitih uvjeta posljedice i odgovori politika razlikuju među različitim područjima, u pandemiji se pokazalo da su ona važna i izrazito međusobno ovisna. Teritorijalna kohezija trebala bi imati važnu ulogu u procesu oporavka. Politike teritorijalnog razvoja i suradnja usmjerena na zajedničke ciljeve nužne su za povećanje otpornosti općina, regija i država, kao i za jačanje procesa njihova oporavka.

- (10) U skladu s Ugovorom o funkcioniranju Europske unije (članci 174., 175. i 349. UFEU-a) sve politike i aktivnosti Unije trebaju pridonositi ekonomskoj, socijalnoj i teritorijalnoj koheziji. Potrebno je zajednički raditi na održivoj teritorijalnoj koheziji i uklanjanju nejednakosti među ljudima i mjestima. U tu svrhu potrebno je zblížiti sektorske politike, općinska, regionalna i nacionalna tijela, tijela EU-a i druga tijela te različite društvene skupine. Oni moraju surađivati radi postizanja ravnoteže uključenosti, održivosti, konkurentnosti i otpornosti u okviru participativnog i inovativnog integriranog teritorijalnog razvoja.
- (11) Regionalnim i lokalnim vlastima možda će biti potrebna vanjska potpora za osiguranje uključivog i održivog razvoja. Ta potpora može se pružiti u okviru kohezijske politike i politike ruralnog razvoja EU-a unutar zajedničke poljoprivredne politike, s ciljevima i ulaganjima u svim regijama. To je osobito važno za državna područja sa slabijom perspektivom, područjima koja zaostaju i državnim područjima suočenima s ozbiljnim i trajnim prirodnim ili demografskim ograničenjima.
- (12) Europski zeleni plan sa svojim Planom ulaganja za održivu Europu i Mehanizmom za pravednu tranziciju, kao i povezane sektorske politike EU-a te rad na Dugoročnoj viziji za ruralna područja, nude priliku za poticanje sinergija između TeritorijalneAgende i sveobuhvatnih strategija i politika EU-a. Europski zeleni plan povezuje zelene ciljeve i ciljeve pravedne tranzicije, jer je usmjeren na suzbijanje nejednako raspoređenih učinaka energetske tranzicije, smanjenje emisija stakleničkih plinova i utjecaja klimatskih promjena te druge izazove za okoliš. Cilj mu je pretvoriti klimatske i okolišne izazove u prilike za sva mjesta kako bi tranzicija bila pravedna i uključiva za sve. Stoga je Europski zeleni plan prilika za poticanje sinergija između TeritorijalneAgende i sveobuhvatnih strategija i politika EU-a. To je u skladu s idejom teritorijalne kohezije i

pristupom prilagođenim lokalnim uvjetima, koji se temelje na različitosti mogućnosti svih mjesta i poboljšanju cjelokupne teritorijalne ravnoteže u Europi.

- (13) Pozivamo sve uključene u teritorijalni razvoj i strateško prostorno planiranje na svim razinama da se vode prioritetima Teritorijalne Agende. Pozivamo i sve nadležne za osmišljavanje i provedbu sektorskih politika, na svim razinama upravljanja, da uzmu te prioritete u obzir. Usklađenost svih politika EU-a te nacionalnih i podnacionalnih politika važna je za teritorijalnu koheziju. Većina politika ima znatan teritorijalni učinak i na više načina utječe na prilike za teritorijalni razvoj. Koordinirane politike prilagođene lokalnim uvjetima mogu znatno povećati usklađenost i učinkovitost politika te smanjiti negativne učinke proturječnih politika.
- (14) Pozivamo donositelje odluka i nadležna tijela u državama članicama, regijama, metropolitanskim područjima, gradovima, općinama, ruralnim i ostalim područjima da pridonesu uključivoj i održivoj budućnosti svih mjesta i ljudi. Prostori sa zajedničkim potencijalom ili izazovima mogu surađivati kako bi pronašli zajednička rješenja. Prostori s komplementarnim potencijalom mogu zajedno istražiti svoje komparativne prednosti kako bi stvorili dodatan razvojni potencijal. U okviru bliskije suradnje želimo im olakšati razvojčinkovitijih odgovora kroz politike.
- (15) Pristup prilagođen lokalnim uvjetima u oblikovanju politika pridonosi teritorijalnoj koheziji. Utemeljen je na horizontalnoj i vertikalnoj koordinaciji, oblikovanju politika na temelju činjenica i integriranom teritorijalnom razvoju. Obuhvaća različite razine upravljanja (višerazinski pristup upravljanju) koje pridonose supsidijarnosti. Osigurava suradnju i koordinaciju građana, civilnog društva, poduzeća, istraživačkih i znanstvenih ustanova te centara znanja. Krajnji mu je cilj osloboditi jedinstveni teritorijalni potencijal povezan s lokaliziranim teritorijalnim kapitalom, znanjem i imovinom, istodobno prepoznajući potrebu za prilagođenim rješenjima na različitim područjima. Razvoj i provedba europskih, nacionalnih, regionalnih i lokalnih strategija s pristupom prilagođenim lokalnim uvjetima pridonijet će dugoročnom razvoju i konkurentnosti mjesta.

- (16) Zajednička su načela TeritorijalneAgende i Nove Povelje iz Leipziga pristup prilagođen lokalnim uvjetima, koordinacija politika i učinkoviti višerazinski okviri politika. U TeritorijalnojAgendi ona se zagovaraju kao sveobuhvatna načela za sva mjesta i resorne poltike. Nova Povelja iz Leipziga pruža smjernice za njihovu primjenu u gradovima, urbanim područjima, njihovim funkcionalnim regijama i prigradskim područjima. Stoga podupiremo čvršću suradnju unutar i između prostornih razina,uključujući partnerstva urbanih i ruralnih područja.
- (17) Kako je utvrđeno u Novoj Povelji iz Leipziga, načela dobrog urbanog upravljanja i kvalitetnog projektiranja osiguravaju privlačna, uključiva, trajna i prilagodljiva mjesta koja ljudima mogu postati ugodnija i privlačnija za rad, život i uživanje. Tijela javne vlasti moraju proaktivno planirati visokokvalitetne i uključive projekte razvoja naših gradova i sela.
- (18) Pozivamo zajednice i civilna društva u cijeloj Europi da pridonese prevladavanju sve većih razlika u razvoju među ljudima i među mjestima. Uspostava veza među ljudima različitih visinaprihoda, obrazovanja, kulture, tradicije i religije, neophodna je za održavanje europskog zajedništva. Dužni smo olakšati suradnju i povećati solidarnost s civilnim društvom kako bismo smanjili segregaciju i potaknuli socijalnu uključenost te iskoristili različitosti kao vrijednost koja povećava dobrobit svih.
- (19) Različitost mjesta u Europi nedovoljno je iskorišten potencijal. Lokalno usmjereno oblikovanje politika može pridonijeti oslobađanju tog neiskorištenog potencijala. Suradnja pri kreiranju sektorskih politika narazličitim razinama upravljanja, usmjerena na različiteprostorei društvene skupine, ključna je za uključivu i održivu Europu koja nudi budućnost svim ljudima i mjestima, štiti zajednička sredstva za život i oblikuje tranzicije.

II Zašto moramo djelovati

- (20) U najnovijim studijama, uključujući studije ESPON-a, Europske komisije, Europskog odbora regija, Europske investicijske banke, Svjetske banke i drugih međunarodnih, nacionalnih i regionalnih dionika, naglašeno je da se Europa suočava s velikim gospodarskim, socijalnim i okolišnim izazovima, ali i da ima velik potencijal za poboljšanje životnih uvjeta u svim mjestima i za sve ljude. Za to su potrebni odgovori politika s izraženom teritorijalnom dimenzijom i koordiniranim pristupima u kojima se prepoznaju i koriste različitosti i posebnosti pojedinih mjesta.
- (21) U Europi postoje brojne vrste različitih područja, kao što su regije glavnih gradova, metropolitanska područja, gradovi manje i srednje veličine, prigradska područja, ruralna područja, unutarnje periferije, periferna područja, najsjevernija područja, rijetko naseljena područja, otoci, priobalna područja, planinska područja, najudaljenije regije, prekogranične regije, makroregije, područja koja bilježe demografski pad i područja koja prolaze gospodarsku preobrazbu i industrijsku tranziciju. Sva ta područja imaju vrlo različite razvojne potencijale i izazove. Na svim razinama, od podlokalne do paneuropske, sve su veće gospodarske i socijalne razlike među mjestima i među ljudima, kao i okolišni rizici i pritisci. Produbljuju ih gospodarstvo razmjera, neravnomjeran pristup tržištu i kvalificiranoj radnoj snazi te razlike u kvaliteti upravljanja i javnih usluga. Nadalje, veze i komunikacija među mjestima, osobito duž koridora, utječu na mogućnost ostvarivanja potencijala ili odgovora na izazove.

Kvaliteta vlasti i upravljanja

- (22) Kvaliteta vlasti i procesa upravljanja važno je horizontalno načelo lokalnog, regionalnog, nacionalnog i europskog razvoja. Važno je za dobrobit društva i preduvjet je za dugoročno održivo povećanje životnog standarda, ulaganja, socijalno povjerenje i politički legitimitet. Za razvoj i provedbu integriranih

strategija prilagođenih lokalnim uvjetima i ulaganja potrebna je suradnja u okviru sektorskih politika na svim razinama vlasti i upravljanja, uz uključivanje lokalnih zajednica. Stalna izgradnja kapaciteta na svim razinama osobito je važna kako bi se poboljšala participativna provedba strategija.

- (23) Kako je naglašeno u Sedmom izvješću o koheziji, kvaliteta vlasti i upravljanja na svim razinama razlikuju se u Europi. Razlike su najveće među državama, ali prisutne su i unutar njih. Niska kvaliteta vlasti i upravljanja predstavlja rizik odsmanjivanjagranične korisnosti i povrata ulaganja u infrastrukturu, ljudski kapital i tehnologiju na određenom području.

Sve veće razlike među ljudima i mjestima

Povećanje neravnoteža i nejednakosti

- (24) Promjenjiva socijalna i gospodarska geografija na području Europe obilježena je sve većim nejednakostima koje produbljuju razlike među ljudima i mjestima. Neke društvene skupine i zajednice smatraju da europski i nacionalni ciljevi i planovi ne uzimaju u obzir njihove probleme i perspektive. To je izraženo u raspravi o tzv. „geografiji nezadovoljstva”. Sve veće socijalne i gospodarske razlike u Europi imaju prostornu dimenziju, kao što je segregacija unutar gradova, ruralnih područja, unutar regija ili zemalja te unutar Europe. Zbog sve većih nejednakosti i razlika izgledi za budućnost vrlo su različiti. Teritorijalna Agenda naglašavate izazove i skreće na njih pažnjuonih koji oblikujupolitike.
- (25) Mjere su potrebne u sljedećim područjima:
- (26) **Kvaliteta života:** Temeljni cilj svih javnih politika trebao bi biti povećati dobrobiti i kvalitetu života građana. One ne obuhvaćaju samo gospodarske rezultate, životni standard i isključivo materijalne aspekte, nego i pristup kvalitetnim javnim uslugama, slobodu kretanja, zdravu, otpornu i kvalitetnu arhitekturu i izgrađen okoliš. Javne politike imaju i teritorijalnu dimenzijuu rasponu od nejednakosti na razini susjedstva, kao što susocijalna isključenost i urbano siromaštvo, do nejednakosti izmeđuregija i država.

- (27) **Usluge od općeg interesa:** Dostupnost, blizina, cjenovna pristupačnost i kvaliteta javnih usluga važne su za kvalitetu života i razvoj poslovanja. Potrebe za većom troškovnom učinkovitosti i učinkovitim javnim upravljanjem mogu dovesti do smanjenja koncentracije usluga na određenim prostorima. Istodobno se povećavaju očekivanja u pogledu njihove dostupnosti i kvalitete. Razlike u dostupnosti usluga od općeg interesa donose rizik da će se pružatelji usluga, poduzeća i društvene aktivnosti, u srednjoročnom i dugoročnom razdoblju, premjestiti na područja s većom dostupnošću. Novim tehnologijama za internetske usluge može se smanjiti osjetljivost perifernih područja na navedene pritiske. Istodobno je pristup cjenovno pristupačnom stanovanju u nekim područjima sve otežaniji, osobito u područjima gdje se stambeni fond znatno smanjuje zbog pružanja usluga privremenog smještaja i turističkih usluga, što dovodi do beskućništva, gentrifikacije i socijalne isključenosti.
- (28) **Demografske i društvene neravnoteže:** Starenje stanovništva i migracije unutar država i granica Europe, uključujući smanjenje broja stanovnika, izazovi su za europske sustave socijalne skrbi i regionalni razvoj. Ta demografska dinamika ima ozbiljne socijalne posljedice koje uključuju povećanu društvenu isključenost i nejednakosti, kao i izazove u pružanju javnih usluga, na tržištu rada i stanovanju. Starenje stanovništva i migracije upućuju na daljnju koncentraciju u gradskim područjima, uz pad broja stanovnika u ruralnim i perifernim područjima. To se osobito odnosi na udaljena područja u kojima je pristup javnim uslugama te gospodarskim i društvenim mogućnostima nedostatan. Ti bi se izazovi mogli povećati zbog migracijskih tokova izvan Europe, koji uključuju iseljavanje mladih i nadarenih te useljavanje izbjeglica.
- (29) **Digitalizacija i četvrta industrijska revolucija:** Digitalizacija i remetilacke tehnologije oblikovat će gospodarski i socijalni razvoj Europe. Četvrta industrijska revolucija dovest će do spajanja tehnologija i stapanja granica fizičkih, digitalnih i bioloških sustava, čime će se znatno preobraziti tržište rada. Koncentracija gospodarske moći i nova tehnička rješenja koja ubrzano ulaze u primjenu u cijelom svijetu sve više stvaraju sektore gospodarstva u kojima „pobjednik dobiva sve”. Zbog toga su regije i urbane aglomeracije još važnije u gospodarskoj tranziciji. Tijela javne vlasti i donositelji

odluka stalno moraju biti inovativni i uključivati se u dijalog s dionicima kako bi se pripremili za tranziciju i učinkovito oblikovali politike. U tu je svrhu potrebno uzeti u obzir i prava na zaštitu podataka i privatnost, digitaliziranu upravu i europsku digitalnu transformaciju. Razlike u obrazovanju, digitalnim vještinama i dostupnosti širokopojasnog interneta glavni su čimbenik povećanih teritorijalnih nejednakosti. Stariji i osobe koje žive u udaljenim ruralnim područjima (npr. u planinskim područjima ili na otocima) često su u riziku od isključenosti iz procesa digitalne transformacije.

- (30) **Zapošljavanje i društveni razvoj:** Lokalna i regionalna gospodarstva u Europi međusobno su jako povezana i uzajamno ovisna kroz složene lance vrijednosti. Gospodarski izgledi i izgledi za zapošljavanje pod utjecajem su uvjeta lokalnog razvoja koji nadilaze utjecaj lokalnih, regionalnih, nacionalnih i europskih donositelja odluka. Neka su mjesta gospodarski uspješnija s boljim prilikama za zapošljavanje, na primjer, zbog visoke razine konkurentnosti, financijskog i investicijskog kapaciteta, povoljnih uvjeta za ulaganje u poslovne klime, razvijene regionalne infrastrukture, učinkovitih regionalnih inovacijskih sustava, viših razina istraživačkih, razvojnih i inovacijskih aktivnosti, pristupa kvalitetnom obrazovanju, kvalificirane radne snage te poticajnog poduzetničkog i zdravog prirodnog okruženja. Time se jača relativni položaj bogatijih mjesta i dalje pojačavaju razlike i nejednakosti. Drugi su važan aspekt širenje gradova i policentrični razvoj.
- (31) **Međusobna ovisnost mjesta:** Dok se neka mjesta u Europi udaljavaju, druga postaju sve više međusobno ovisna. Zbog tih pozitivnih i negativnih vanjskih učinaka razvoj jednog mjesta može utjecati na potencijal drugog: promjene u jednom dijelu Europe mogu utjecati na druge dijelove kontinenta. Te su međusobne ovisnosti najvidljivije u koncentraciji gospodarske aktivnosti i sve većim razlikama između (često metropolitanskih) razvijenih područja i (često ruralnih) područja koja zaostaju. Vidljive su u trajnim podjelama između središta i periferije u Europi i na nacionalnoj razini. Unutarnje i, osobito, vanjske granice EU uređene su drugačijim pravnim, socijalnim i političkim sustavima, što utječe na lokalni i regionalni razvoj. Prepreke integraciji mjesta mogu dovesti do nedovoljne iskorištenosti ljudskih, kulturnih, gospodarskih i ekoloških resursa u

pograničnim regijama, čime se pogoršavaju njihov periferni položaj i socijalna isključenost.

- (32) **Globaliziranost:** Europa je uvelike uključena u globalne gospodarske tokove. Na lokalni i regionalni razvoj u Europi utječu globalne strategije te geopolitički i socioekonomski razvoj koji nadilazi utjecaj lokalnih i regionalnih donositelja odluka, što uključuje dinamiku u Euroaziji i na Sredozemlju. Brojni europski građani i poduzeća uključeni su u globalne socijalne i gospodarske mreže. Stoga je razvoj europskih regija, metropolitanskih područja i gradova povezan s drugim mjestima te protokom robe, usluga, ulaganja, ljudi i ideja širom svijeta. Ukratko, egzogene promjene utječu na perspektivu razvoja pojedinih mjesta u Europi. Ni potencijal ni slabosti povezani s globalnim promjenama nisu jednaki u cijeloj Europi. Nadalje, pandemija bolesti COVID-19 razotkrila je krhkost globalnih opskrbnih lanaca te neotpornost u nekoliko gospodarskih sektora i područja.

Održiv razvoj i klimatske promjene

Sve veći pritisci na okoliš

- (33) Globalni izazovi održivog razvoja znatno utječu na lokalni i regionalni razvoj i životne uvjete u Europi. To se osobito odnosi na klimatske promjene, uništavanje okoliša i tranziciju prema klimatski neutralnom gospodarstvu. Sve hitnija potreba za rješavanjem pitanja klimatskih promjena, otpornosti i tranzicije prema održivijem razvoju naglašava se u političkim i društvenim raspravama, kako je istaknuto u ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda. Ti su izazovi strateški preneseni u program EU-a kroz Europski zeleni plan i izvješća za svaku zemlju u okviru Europskog semestra. Različita ruralna područja, gradovi i regije imaju različit potencijal i izazove u tranziciji prema održivom razvoju.
- (34) Mjere su potrebne u sljedećim područjima:
- (35) **Klimatske promjene:** Neke su europske geografske regije osjetljivije na utjecaje klimatskih promjena. Zbog povećanih rizika od podizanja razine mora, toplinskih valova, šumskih požara, suše, dezertifikacije, drugih oblika degradacije zemljišta i tla, poplava i ostalih prirodnih te prirodnih i tehničkih

opasnosti, potrebni su odgovori prilagođeni lokalnim uvjetima te suradnja i koordinirane politike. Mjere ublažavanja klimatskih promjena i prilagodbe čak mogu dovesti do novih razvojnih prilika u pojedinim mjestima. To se može odnositi na poljoprivredu, biogospodarstvo, zeleno, plavo i kružno gospodarstvo te proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Utjecaji klimatskih promjena i mjere ublažavanja i prilagodbe ovise o teritorijalnom kontekstu te su za njih potrebni prilagođeni odgovori na svim razinama.

- (36) **Gubitak bioraznolikosti i korištenje zemljišta:** Brzi gubitak bioraznolikosti koji je prouzročio čovjek velik je rizik za ekosustave i dugoročne životne uvjete. To utječe na izvore prihoda, kvalitetu života i lokalna gospodarstva. Zbog sve većeg zauzimanja i korištenja zemljišta i obale, prekrivanja tla i nekontroliranog širenja urbanih područja smanjuju se otvoreni prostori, bioraznolikost i plodno tlo, što pridonosi i stvaranju urbanih toplinskih otoka koji utječu na funkcioniranje ekosustavâ. Napuštene, zapuštene i nedovoljno iskorištene lokacije ujedno su prilika za promjenu načina korištenja zemljišta.
- (37) **Kvaliteta zraka, tla i vode:** Navedeno je nužno za dobrobit ljudi. Onečišćenje zraka, buka, zagađeno tlo te onečišćene podzemne i površinske vode uzrokuju ozbiljne zdravstvene probleme koji mogu biti povezani sa socijalnom nejednakosti. Razlike u pristupu čistom zraku, vodi i tlu ne postoje samo među državama i regijama, nego i među urbanim i ruralnim područjima te unutar samih gradova i metropolitanskih područja.
- (38) **Sigurna, cjenovno pristupačna i održiva energija:** Europskim građanima i poduzećima potreban je pristup održivoj, sigurnoj i cjenovno pristupačnoj opskrbi energijom. To je važno za lokalni i regionalni razvoj. Znatni uvoz iz trećih zemalja koje su izložene gospodarskoj ili političkoj nestabilnosti povećava probleme u području energetske sigurnosti. Promjenjive cijene energije i sve veće emisije naglašavaju potrebu za održivim i otpornim rješenjima, kao što su obnovljivi izvori energije, zelenije, dekarbonizirane gospodarske djelatnosti i druge mjere za povećanje energetske učinkovitosti i smanjenje potrošnje energije. Zbog nedostatne energetske infrastrukture i ovisnosti o postojećim mrežama potrebno je diversificirati proizvodnju energije i opskrbu energijom te razvijati i integrirati energetska tržišta.

- (39) **Pravedna tranzicija:** Za postizanje klimatski neutralnog gospodarstva do 2050. potrebne su mjere dekarbonizacije u cijeloj Europi. Gospodarski, okolišni i socijalni troškovi te troškovi tranzicije osobito su visoki za područja i stanovništvo koji najviše ovise o fosilnim gorivima i industrijama sa znatnim emisijama stakleničkih plinova. Cilj je pravedne tranzicije pravičan napredak prema klimatski neutralnom gospodarstvu, u kojem se ne zapostavlja nikoga, niti jedno područje, već osigurava visoka kvaliteta života za sve. Ulaganja su potrebna u područja na koja proces tranzicije negativno utječe kako bi se regijama i građanima omogućilo smanjenje socijalnih, gospodarskih i okolišnih utjecaja tranzicije prema klimatski neutralnom gospodarstvu do 2050.
- (40) **Kružni lanci vrijednosti:** Kružno gospodarstvo važan je cilj za ugljično/klimatski neutralno gospodarstvo. Svrha je kružnoga gospodarstva zatvoriti krug koji se odnosi na materijale i energiju pomoću projektiranja za dugoročnu funkcionalnost, održavanja, popravka, ponovne uporabe, ponovne proizvodnje, obnove i recikliranja. U regionalnim lancima vrijednosti važni su procesi industrijske simbioze. Tranzicija europskih gospodarstava prema kružnom i ugljično/klimatski neutralnom modelu prilagođenom lokalnim uvjetima ima teritorijalnu dimenziju i može ojačati funkcionalne regije. Gospodarsko blagostanje u različitim mjestima ovisi o konkurentnosti i kreativnosti njihovih postojećih i novoosnovanih poduzeća te o lokalnim vrijednostima, karakteristikama i tradicijama, kulturnom, socijalnom i ljudskom kapitalu te inovacijskim kapacitetima. Urbana područja općenito mogu lakše usvojiti povezane trendove od rijetko naseljenih područja i unutarnjih periferija u kojima obično nema kritične mase. Manji i veći gradovi i mjesta s visokom razinom obrtništva ipak bi mogli ostvariti koristi od kružnoga gospodarstva u smislu popravka, ponovne uporabe i dijeljenja aktivnosti na lokalnoj i regionalnoj razini.
- (41) **Priroda, okoliš i kulturna baština:** Prirodna i kulturna baština lokalne su i regionalne razvojne vrijednosti koje nude jedinstvene prilike za razvoj i visokokvalitetno životno okruženje. Održivo i učinkovito korištenje resursa trebalo bi koristiti lokalnim zajednicama i poticati stvaranje lokalnih poslovnih prilika. No, prekomjerno iskorištavanje tih vrijednosti može ugroziti lokalno ili regionalno gospodarstvo. Urbanizacija, intenzivna poljoprivreda i ribarstvo, proizvodnja energije, rudarstvo, industrijske djelatnosti, razvoj prometne i druge

infrastrukture, osobito kad nisu koordinirani, mogu prouzročiti ozbiljne probleme. Povećano i nekoordinirano iskorištavanje morskog područja i morskih resursa može utjecati na održivi razvoj, dok promjene u korištenju zemljišta i mora, urbanizacija i masovni turizam ugrožavaju kulturna dobra i okoliš te mogu rascjepkati prirodna staništa i ekološke koridore.

Potreba za djelovanjem

(42) Sve veće nejednakosti među mjestima i među ljudima te neodrživi razvoj u Europi dosegli su kritičnu razinu. Konkretnije usklađeno djelovanje potrebno je na svim geografskim i upravljačkim razinama kako bi izgledi za budućnost svih ljudi, zajednica i mjesta u Europi bili pozitivni. Vrijeme je za bolje razumijevanje i odgovarajuće razmatranje teritorijalnih učinaka sektorskih politika. U nastavku su navedeni teritorijalni prioriteti za Europu kojima nastojimo pridonijeti održivom razvoju i održavanju europskog zajedništva.

III Teritorijalni prioriteti za Europu

(43) Radi održive budućnosti za sva mjesta i ljude u Europi potrebne su mjere koje su utemeljene na:

- općem poimanju da se razvojne potrebe i utjecaji budućeg razvoja razlikuju među mjestima u Europi, koje je moguće produbiti razmjenom znanja i iskustava stečenih zahvaljujući posebnim rješenjima i njihovim povezanim programima potpore; i
- suradnji i koordinaciji među mjestima, razinama vlasti, sektorima politika i društvenim skupinama na rješavanju složenih pitanja i iskorištavanju različitog potencijala, među ostalim u okviru kohezijske politike EU-a, politike ruralnog razvoja, programa Interreg ili drugih instrumenata kojima se jača integrirani teritorijalni ili lokalni razvoj.

(44) Stoga utvrđujemo dva sveobuhvatna cilja, Pravedna Europu i Zelena Europu, koji imaju šest prioriteta za razvoj europskog teritorija u cjelini te svih njegovih mjesta:

PRAVEDNA EUROPA

koja nudi budućnost svim mjestima i ljudima

(45) U prioritetima za Pravednu Europu naglašeni su teritorijalna dimenzija i doprinosi prostornog planiranja sveobuhvatnim prioritetima politika. Ti prioriteti uključuju ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, Europski stup socijalnih prava, Europu bližu građanima, uključiviji, održiviji i integriraniji razvoj mjesta, pravednu tranziciju i teritorijalnu integraciju u Europi.

URAVNOTEŽENA EUROPA

Uravnoteženiji teritorijalni razvoj utemeljen na raznolikosti Europe

- (46) Teritorijalna raznolikost Europe nudi znatan razvojni potencijal. To može pridonijeti uravnoteženijem teritorijalnom razvoju, ublažavanju prekomjerne koncentracije, jačanju sekundarnih pokretača rasta i smanjenju nejednakosti među ljudima i među mjestima. Suradnja u okviru policentričnih mreža velikih gradova, metropolitanskih područja i regija pridonosi optimalnom širenju razvojnog potencijala. Stoga ćemo poduzeti mjere kako bismo potaknuli gradske četvrti, zajednice, općine, županije, regije i države članice da surađuju na odgovoru na globalne društvene izazove i poboljšanju uvjeta rada, života i poslovanja u svim mjestima te povećanju socio-ekonomskog blagostanja, inovacijskog kapaciteta, pozicioniranja u globalnim lancima vrijednosti i globalne konkurentnosti u cijeloj Europi.
- (47) Polarizacija između središta Europe i njezine periferije, njezinih glavnih gradova, metropolitanskih područja, gradova, ruralnih područja i područja s geografskim i demografskim posebnostima otežava uravnoteženi teritorijalni razvoj. Nedovoljno iskorišten potencijal za ublažavanje polarizacije osobito je prisutan u malim i srednje velikim gradovima. Oni imaju ključnu ulogu u regionalnom gospodarskom razvoju i socijalnom blagostanju, za što je osobito važna i nacionalna i međunarodna pristupačnost te odgovarajući pristup uslugama na lokalnoj i regionalnoj razini. Dodatno, policentrične mreže mogu pridonijeti održivijem prometu. Pozivamo oblikovatelje politika sa svih razina da potiču policentrične razvojne modele u kojima sva mjesta mogu imati svoju ulogu.
- (48) Europa je geografski vrlo raznolika, s priobalnim područjima, otocima, planinskim područjima, unutarnjom periferijom, ravninama, riječnim dolinama i jezerskim bazenima. Sva ta područja imaju jedinstvene razvojne izazove i potencijal, pri čemu udaljenost i specifične karakteristike najudaljenijih regija stvaraju posebne razvojne izazove. Poduzet ćemo mjere kako bismo potaknuli donositelje odluka na svim razinama upravljanja da oslobode jedinstveni potencijal područja sa specifičnim geografskim obilježjima te da se u okviru

integriranih i kooperativnih pristupa na odgovarajući način uklone ograničenja u tim područjima.

FUNKCIONALNE REGIJE

Konvergentan lokalni i regionalni razvoj, manje nejednakosti među mjestima

- (49) Gradovi svih veličina pokretači su gospodarskog i socijalnog razvoja te privlačna mjesta za život, rad, putovanja i ulaganja. Potrebno je poticati povezivanje urbanih i ruralnih područja suradnjom i umrežavanjem unutar i među gradovima injihovih okolnih područja u istoj funkcionalnoj regiji te stvaranjem razvojne perspektive za sva mjesta. Takve funkcionalne regije često ne odgovaraju postojećim administrativnim podjelama. Razlikuju se prema funkcionalnom karakteru i međusobnoj povezanosti, izrazito su dinamične i mogu se tijekom vremenapromijeniti. Donositelji odluka u gradovima koji teže suradnji s okolnim područjima izvan svojih administrativnih granica mogu pomoći okolnim mjestima da postanu pokretači rasta unutar regije. To ide u korist, a ne na štetu njihovih okolnih zajednica i ruralnih područja. Gradovi i okolna područja zajedno mogu osigurati zdravo i cjenovno pristupačno životno okruženje, izbjegavajući daljnje nekontrolirano širenje urbanih područja i smanjujući gubitak zemljišta. Tražit ćemo dijalog s donositeljima odluka u gradovima svih veličina radi primjene integriranog višerazinskog pristupa upravljanju. To znači uključivanje osoba s različitih razina upravljanja, osobito lokalnih i regionalnih, te iz različitih sektora politika i društvenih skupina.
- (50) Europa ima raznovrsna urbana, prigradska, ruralna, periferna i rijetko naseljena područja. Neka od njih suočavaju se sa segregacijom ili velikim odljevom stanovništva. Njihov razvoj usko je povezan s posebnim lokalnim karakteristikama i odnosima s drugim mjestima, dostupnošću i pristupom javnim uslugama, prilikama za obrazovanje i internetskom vezom, diversificiranim gospodarskim djelatnostima i poduzetništvom te njihovim ekološkim funkcijama i uslugama ekosustava. Na urbanoj razini ti se aspekti razmatraju u Novoj Povelji iz Leipziga. Suradivat ćemo s lokalnim i regionalnim donositeljima odluka radi intenziviranja suradnje na dugoročnim strategijama prilagođenim lokalnim uvjetima za ta područja te razmatranja održivih funkcionalnih veza među susjednim područjima, uključujući u okviru prostornog planiranja i

instrumenata kohezijske politike EU-a, politike ruralnog razvoja i politika EU-a kao što su integrirana teritorijalna ulaganja (ITU), lokalni razvoj pod vodstvom zajednice (CLLD – LEADER) ili neki drugi instrumenti za poticanje integriranog teritorijalnog ili lokalnog razvoja, koji možda već i postoje na određenom državnom području.

INTEGRACIJA IZVAN GRANICA

Lakši život i rad preko nacionalnih granica

- (51) Teritorijalna i pomorska suradnja među mjestima u različitim državama pridonosi boljem iskorištavanju razvojnog potencijala i otklanjanju zajedničkih prepreka. Udruživanjem snaga izvan granica, primjerice u okviru programa i projekata Interreg, može se stvoriti kritična masa za razvoj i poticanje sinergija te smanjiti gospodarska, socijalna i okolišna rascjepkanost i negativni vanjski učinci. To uključuje ekosustave, prirodnu i kulturnu baštinu, tržišta rada, pružanje javnih usluga i mreže gradova podijeljene unutaršnjim, vanjskim, kopnenim ili morskim granicama. Poduzet ćemo mjere kako bismo ugradili stabilnu prekograničnu, transnacionalnu i međuregionalnu suradnju u makroregionalne, nacionalne, regionalne i lokalne razvojne strategije. Primjeri stabilnih pristupa kojima se olakšava suradnja administrativnih područja izvan pojedinačnih projekata uključuju stratešku suradnju u okviru Interrega, inicijativu zajednica znanja i inovacija koju provodi Europski institut za inovacije i tehnologiju (inicijative Europskog instituta za inovacije i tehnologiju za zajednice znanja i inovacija), platforme u okviru Strategije pametne specijalizacije (S3), konzorcije EU-a za strateške lance vrijednosti, suradnju u okviru programa Obzor Europa, Europsku grupaciju za teritorijalnu suradnju, glavne programe kohezijske politike EU-a, makroregionalne strategije, suradnju među metropolitanskim područjima, upravljanje funkcionalnim regijama, prekogranično planiranje i prekogranične sporazume. Podupiremo i izradu novih strateških dokumenata, ako je potrebno, te poticanje zajedničkog razvoja, što uključuje građane preko granica.
- (52) I dalje postoje mnoge pravne i administrativne prepreke koje onemogućuju produbljivanje suradnje preko granica. Ojačat ćemo dijalog s oblikovateljima

politika na svim razinama upravljanja radi koordinacije nacionalnih sektorskih politika među državama i smanjenja postojećih prepreka suradnji.

ZELENA EUROPA

koja štiti zajedničke izvore prihoda i oblikuje društvenu tranziciju

- (53) U prioritetima za Zelenu Europu naglašeni su teritorijalna dimenzija i doprinosi prostornog planiranja sveobuhvatnim prioritetima politika kao što su ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih naroda, Konvencija o biološkoj raznolikosti, Europski zeleni plan, Pariški sporazum, Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030., Konvencija o europskim krajobrazima i Strategija EU-a za šume. Drugi mjerodavni prioriteti odnose se na Europu prilagođenu digitalnom dobu, održivu mobilnost i u potpunosti integriranu europsku prometnu mrežu, tranziciju prema kružnom gospodarstvu u Europi i primjenu pristupa koji je temeljena ekosustavu.

ZDRAV OKOLIŠ

Zdraviji ekološki izvori prihoda, klimatski neutralni i otporni gradovi i regije

- (54) Ekosustavi, koji uključuju poljoprivredne ekosustave te ekosustave šuma, travnjaka, slatkih voda i mora, neophodni su za opstojnost ljudske vrste i važni za dugoročni održivi razvoj. Zajednička je odgovornost osigurati da su održivo dostupni široj javnosti, da dobro funkcioniraju, da su otporni, poboljšani i u dobrom stanju te da su izvor prihoda za lokalno stanovništvo i poduzeća. To pridonosi ublažavanju klimatskih promjena, borbi protiv gubitka bioraznolikosti, osiguravanju pružanja usluga ekosustava i podizanju svjesnosti javnosti o svemu navedenom. Integrirano upravljanje osobito je važno s obzirom na različite geografske posebnosti. Podupiremo razvoj rješenja utemeljenih na prirodi te zelenih i plavih infrastrukturnih mreža koje povezuju ekosustave i zaštićena područja u okviru politika prostornog planiranja i upravljanja zemljištem te drugih politika, kao i razvoj novih instrumenata za upravljanje krizama radi povećanja sigurnosti i otpornosti pojedinih mjesta.
- (55) Zbog klimatskih promjena i gubitka bioraznolikosti postoji rizik od postupnog uništavanja izvora prihoda. Upravljanje rizicima i katastrofama te mjere prevencije važni su za izgradnju otpornih zajednica. Poštivat ćemo prirodna ograničenja zajedničkih izvora prihoda u Europi i povećati otpornost svih mjesta

na koja utječu klimatske promjene. To se može ostvariti izradom lokalnih i regionalnih strategija za klimatski neutralne gradove i regije. Moguće mjere ublažavanja i prilagodbe uključuju poticanje održivog korištenja zemljišta, otvorenih prostora i javnih zelenih površina, sanaciju degradiranih kopnenih i priobalnih područja, borbu protiv krčenja šuma te očuvanje oceana i vodenih površina. Ostale mjere mogu uključivati sprječavanje nekontroliranog širenja urbanih područja i urbanih toplinskih otoka, uvođenje zelene infrastrukture, poboljšanje kvalitete zraka, osiguravanje nezauzimanja novog zemljišta do 2050., jačanje isporuke usluga ekosustava i poboljšanje integracije prostornog planiranja kopnenog i morskog područja.

- (56) Europska prirodna i kulturna baština jedinstven je i raznolik resurs koji je potrebno zaštititi, razvijati i kojim je potrebno upravljati. Područja bogata prirodnom i kulturnom baštinom ili jedinstvenim krajobrazima trebaju na najbolji način koristiti te resurse i neiskorište potencijale. Moraju uravnotežiti očuvanje prirode, održivo korištenje prirodnih resursa i gospodarski razvoj, među ostalim, otvaranjem ekološki prihvatljivih radnih mjesta, poticanjem rasta i dobrobiti zajednice ili suradnjom s inovativnim socijalnim poduzetnicima. Usmjerit ćemo se na jačanje svijesti i ovlasti lokalnih i regionalnih zajednicu cilju zaštite, obnove, iskorištavanja i ponovnog korištenja njihovih (izgrađenih) okoliša, krajobraza, materijalne i nematerijalne kulturne baštine i drugih jedinstvenih vrijednosti kroz instrumente kohezijske politike EU-a, politike ruralnog razvoja, prostornog planiranja ili nekih drugih instrumenata kojima se, među ostalim, poboljšava integrirani teritorijalni ili lokalni razvoj, a koji na određenom području možda već i postoje.

KRUŽNO GOSPODARSTVO

Snažna i održiva lokalna gospodarstva u globaliziranom svijetu

- (57) Načelo kružnosti označava upravljanje tokovima materijala, vode i energije. Uključuje ponovnu uporabu i recikliranje proizvoda uključujući zgrade, građevinski materijal i otpadne vode na temelju procjene životnog ciklusa i energetske obnovuzgrada. Tranzicija europskih gospodarstava prema kružnom i ugljično/klimatski neutralnom gospodarstvu prilagođenom lokalnim uvjetima ovisi o konkurentnosti i resursima lokalnih i regionalnih dionika. U globaliziranom gospodarstvu za to je potrebno izgraditi procese industrijske simbioze u kojima se udružuju globalna konkurentnost i lokalni resursi.

Podupiremo tranziciju Europe prema kružnom gospodarstvu i razvoj procesa industrijske simbioze prilagođenih lokalnim uvjetima uzimajući u obzir i potrebu za održivim korištenjem tla i zemljišta.

- (58) Kako bi se europski raznoliki teritorijalni resursi bolje iskoristili za tranziciju prema kružnom gospodarstvu, podupiremo izradu lokalnih i regionalnih strategija kružnog gospodarstva koje povezuju lokalna i globalna gospodarstva. Te bi se strategije trebale temeljiti na lokalnim resursima i inovacijskom kapacitetu uz kombiniranje procesa energetske i gospodarske tranzicije prema kružnom gospodarstvu prilagođenom lokalnim uvjetima. Strategije pametne specijalizacije i europske politike istraživanja i razvoja, kao što su Obzor Europa ili Zajednička programska inicijativa Urbana Europa, mogu imati važnu ulogu u tranziciji prema kružnom gospodarstvu.
- (59) Lokalni proizvodi, tržišta, poslovna okruženja, osposobljavanje, poduzetništvo, povećana samodostatnost i snažne zajednice važni su za stvaranje otpornih lokalnih gospodarstava i koristi za okoliš. Diversificirana lokalna gospodarstva pridonose smanjenju osjetljivosti na vanjske čimbenike i pomažu u procesima energetske i gospodarske tranzicije. Potičemo jačanje inovacijskih kapaciteta u svim regijama, uključujući lokalne strategije za energetske tranzicije i mjere u sektorima graditeljstva, prometa i biogospodarstva.

ODRŽIVE VEZE

Održiva digitalna i fizička povezanost mjesta

- (60) Fizičke i digitalne veze važne su za europska društva i gospodarstva, ali istovremeno predstavljaju velik izazov za okoliš. Stoga su potrebni pametni, održivi i sigurni oblici prometa i povezanosti, osobito kao potpora prioritetima uravnotežene Europe i funkcionalnih regija.
- (61) Tranzicija prema održivom digitalnom društvu može poduprijeti decentralizirani i održivi razvoj. E-uključenost, u kojoj digitalizacija koristi ljudima, poduzećima i mjestima, ovisi o poštenom i cjenovno pristupačnom pristupu visokokvalitetnom internetu, mobilnim telefonskim vezama nove generacije i digitalnim vještinama, istodobno uzimajući u obzir pitanja održivosti i zdravlja. To se osobito odnosi na pristup e-upravljanju i e-uslugama od općega interesa koji utječe na kvalitetu života i konkurentnost prostora. Pozvat ćemo dionike da se uključe u dijalog o

potrebi za odgovarajućim pristupom brzim fiksnim i mobilnim komunikacijskim mrežama u svim mjestima te potrebi za digitalnom infrastrukturom s niskim ugljičnim otiskom i malim utjecajem na ljudsko zdravlje. Time se može pridonijeti odgovarajućim životnim uvjetima i poslovanju u cijeloj Europi.

- (62) Pristup intermodalnom teretnom i putničkom prijevozu važan je za sva mjesta u Europi. Djelotvorna i ekološki prihvatljiva prometna rješenja nikad nisu bila važnija za postizanje ciljeva smanjenja klimatskih promjena, onečišćenja zraka i buke te povećanja dostupnosti i povezanosti svih regija u Europi. To uključuje pojedinačne vrste prijevoza i kombinirani prijevoz. Dodatno ćemo poboljšati veze između regionalnog planiranja i razvoja transeuropskih mreža (TEN), osobito duž koridora osnovne mreže. Povezivanjem svih mjesta s glavnim prometnim čvorištima podupiru se međunarodne trgovinske veze i lokalne prilike za razvoj. Kohezijska politika EU-a i Instrument za povezivanje Europe (CEF) važni su za postizanje tog cilja.
- (63) Pouzdane sekundarne i lokalne prometne mreže koje su povezane s transnacionalnim mrežama i urbanim središtima ključne su za kvalitetu života i poslovne prilike. To se posebno odnosi na male gradove, ruralna, periferna i rijetko naseljena područja, otoke, planinska područja i najudaljenije regije. Pozivamo stručnjake za prostorno i prometno planiranje da istraže nove socijalno i ekološki napredne modele za lokalnu i regionalnu mobilnost kao uslugu te da surađuju na multimodalnoj i ekološki prihvatljivoj pristupačnosti urbanih središta, kao i unutar njih. Instrumenti kohezijske politike EU-a, planovi održive gradske mobilnosti ili bilo koji drugi instrumenti za poboljšanje integriranog teritorijalnog ili lokalnog razvoja važni su u tom pogledu, a u praksi na tom području možda već i postoje.

IV Realizacija prioriteta

- (64) Predani dionici trebali bi djelovanjem podržati prioritete navedene u Teritorijalnoj Agendi 2030. Tek će se tada moći na odgovarajući način razmotriti prioritete i načela izražena u Teritorijalnoj Agendi koji se odnose na prostorne nejednakosti i tranziciju prema ugljično/klimatski neutralnom gospodarstvu. Navedenim mjerama trebalo bi poduprijeti:
- višerazinsko upravljanje
 - pristupe prilagođene lokalnim uvjetima
 - koordinirane teritorijalne učinke i usklađenost sektorskih politika
 - suradnju među područjima
 - teritorijalnu koheziju na europskoj razini
 - teritorijalnu koheziju na prekograničnoj, transnacionalnoj, međuregionalnoj i unutarregionalnoj razini i
 - doprinose država članica i susjednih zemalja teritorijalnoj koheziji.
- (65) Prethodne točke usko su povezane s načelima dobrog urbanog upravljanja navedenima u Novoj Povelji iz Leipziga. To su urbana politika za opće dobro, integrirani pristup, sudjelovanje i zajedničko stvaranje, višerazinsko upravljanje i pristup prilagođen lokalnim uvjetima.

Poziv ključnim dionicima

- (66) Primjena Teritorijalne Agende oslanja se na neformalnu višerazinsku suradnju država članica, podnacionalnih tijela, Europske komisije, Europskog parlamenta, Europskog odbora regija, Europskog gospodarskog i socijalnog odbora, Europske investicijske banke i drugih relevantnih dionika. U primjeni Teritorijalne Agende vrijedna bi bila suradnja sa subjektima nadležnima za Urbanu agendu, Novu Povelju iz Leipziga, kohezijsku politiku i politiku ruralnog razvoja EU-a, provedbu Europskog plana oporavka te makroregionalnih strategija i strategija morskih bazena EU-a.

- (67) **Međuvladinom suradnjom država članica** ojačat će se suradnja na prioritetima TeritorijalneAgende na europskoj razini s Europskom komisijom, Europskim parlamentom, Europskim odborom regija, Europskim gospodarskim i socijalnim odborom i Europskom investicijskom bankom. Svake druge godine na sastanku Mreže kontaktnih točaka za teritorijalnu koheziju (NTCCP), države članice raspravljat će o napretku u primjeni Teritorijalne Agende, a posebno o inicijativama i mjerama. O saznanjima o napretku bit će raspravljano na sastancima glavnih direktora za teritorijalnu koheziju (DGTC). U cilju produbljivanja dijaloga o međusobnoj povezanosti teritorijalnog razvoja i sektorskih politika, sastanci glavnih direktora mogli bi uključivati i zajednički sastanak s predstavnicima teritorijalno relevantnih sektora politika.
- (68) **Države članice pojedinačno** će promicati prioritete TeritorijalneAgende i uključivati relevantne dionike u svim sektorskim politikama i na svim razinama vlasti. To uključuje promicanje TeritorijalneAgende u nacionalnim postupcima strateškog, prostornog i teritorijalnog planiranja, sporazumima o partnerstvu i programima kohezijske politike EU-a, nacionalnim planovima oporavka i otpornosti i drugim fondovima EU-a, uz naglašavanje važnosti načela supsidijarnosti za utvrđivanje prirode područja te osiguravanje ciljanih intervencija i potpore u svakoj državi članici. To uključuje informiranje o TeritorijalnojAgendi i rad na teritorijalnoj koheziji na nacionalnoj razini s resornim ministarstvima, podnacionalnim tijelima i civilnim društvom.
- (69) Pozivaju se **podnacionalna tijela**, uključujući tijela na lokalnoj i regionalnoj razini te njihova nacionalna udruženja, da primijene TeritorijalnuAgendu i poduzmu korake kako bi uključili relevantne dionike. Navedeno uključuje uzimanje u obzir prioriteta TeritorijalneAgende u prostornom planiranju i sveobuhvatnim razvojnim strategijama i politikama, inspiriranje pilot projekatima te pokretanje vlastitih pilot aktivnosti. Osobito ih se potiče na suradnju sa susjednim područjima i mjestima sa sličnim ili komplementarnim potencijalom ili izazovima te s uključenim dionicima. Osim navedenoga, pozivaju se podnacionalna tijela da preuzmu aktivnu ulogu u regionalnim, nacionalnim i europskim raspravama o primjeni TeritorijalneAgende.

- (70) Poziva se **Europska komisija** da pridonese prioritetima Teritorijalne Agende i dodatno ojača vlastite napore za promicanje teritorijalne kohezije u Europi i teritorijalnim dimenzijeu politikama EU-a te da koordinira sektorske politike. To može uključivati jačanje teritorijalne dimenzije u Europskom semestru i procjene učinka primjenom raspoloživih instrumenata za procjenu teritorijalnih učinaka i zamjetnijeg uključivanja dionika, kao i dodatno poticanje, u okviru kohezijske politike EU-a i drugih relevantnih politika EU-a, integriranog teritorijalnog razvoja, korištenja relevantnih alata i instrumenata, teritorijalne suradnje, kao i praćenje i djelovanje po uzoru na pilot aktivnosti.
- (71) Poziva se **Europski parlament** da uzme u obzir Teritorijalnu Agendu i razmotri njezine prioritete u Odboru za regionalni razvoj i drugim odborima i grupama koji imaju teritorijalnu dimenziju. To može uključivati zagovaranje prioriteta Teritorijalne Agende u zakonodavnim postupcima EU-a.
- (72) Poziva se **Europski odbor regija** da, kao savjetodavno tijelo Europske unije koje formalno predstavlja regije i općine na razini EU-a, pridonese provedbi i daljnjem razvoju Teritorijalne Agende. U tu svrhu, poziva se Europski odbor regija da obavijesti svoje članove o Teritorijalnoj Agendi i napretku u njezinoj provedbi. Također se poziva da potiče lokalna i regionalna tijela u Europi na primjenu Teritorijalne Agende, da surađuje sa susjednim područjima i mjestima, uzima u obzir saznanja dobivena iz pilot aktivnosti i ponudi vlastite prijedloge za nove pilot aktivnosti. Nadalje, poziva se Europski odbor regija i da u svojem savjetodavnom radu promiče ciljeve Teritorijalne Agende na europskoj razini. Poziva ga se i da potiče korištenje i daljnji razvoj teritorijalnih alata i instrumenata, kao što su procjene teritorijalnog učinka, Europska grupacija za teritorijalnu suradnju te integrirani teritorijalni razvoj u okviru kohezijske politike EU-a.
- (73) Poziva se **Europski gospodarski i socijalni odbor** da obavijesti svoje članove o prioritetima Teritorijalne Agende i da ih potiče na suradnju u njezinoj provedbi. To uključuje naglašavanje važnosti partnera iz civilnog društva za održivu budućnost svih mjesta i jačanje lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice te svih drugih alata koji olakšavaju integrirani teritorijalni razvoj i suradnju.

Također, poziva se da zagovara prioritete TeritorijalneAgende u raspravama o politikama na europskoj razini.

- (74) Poziva se **Grupa Europske investicijske banke (EIB)** da prema potrebi uključi prioritete i mjere iz TeritorijalneAgende u svoj pristup kreditiranju, omogućavanju kombiniranjabespovratnih sredstava i zajmova te savjetodavnim uslugama, uzimajući u obzir potrebu za podupiranjem strategija održivog teritorijalnog razvoja i ne ugrožavajući pritom svoju financijsku disciplinu. S obzirom na to da Grupa EIB-a može imati važnu ulogu u financiranju održivih ulaganja svih veličina u područjima obuhvaćenima Teritorijalnom Agendom, poziva se da pridonese pilot aktivnostima, a posebno da podrži razvoj boljih pristupa financiranju u teritorijalnom kontekstu, nadopunjujući tako Europsku komisiju. To može uključivati podupiranje ulaganja prilagođenih pojedinom području u okviru kreditiranja, omogućavanja kombiniranjabespovratnih sredstava i zajmova te savjetovanja država članica i ključnih dionika o pripremi i provedbi teritorijalnih projekata te o korištenju financijskih instrumenata.
- (75) Pozivaju se **europska i nacionalna udruženja** koja su nadležna za prostorni razvoj i/ili predstavljaju lokalne i regionalne vlasti da obavijeste svoje članove o prioritetima TeritorijalneAgende te da ih potiču na primjenu Agende, suradnju sa susjednim područjima i mjestima, korištenje saznanja iz pilot aktivnosti i na predlaganje vlastitih pilot aktivnosti. Uz to, potiče ih se da zagovaraju ciljeve TeritorijalneAgende u raspravama o politikama na transnacionalnoj i europskoj razini.

Provedba pomoću posebnih aktivnosti

- (76) Mjere za realizaciju Teritorijalne Agende mogu se provesti na svim razinama upravljanja i razlikovati po značajkama i području djelovanja. Pozivaju se svi ključni dionici na provođenje TeritorijalneAgende u okviru svojih nadležnosti. Samo će tako biti moguće na odgovarajući način smanjivati prostorne nejednakosti i transformirati društva prema ugljično/klimatski neutralnom gospodarstvu.

(77) Kako bi se potaknulo zajedničko djelovanje u cijeloj Europi, u okviru pilotaktivnosti dokazuju se, ispituju i razvijaju prakse koje pridonose ostvarivanju prioriteta TeritorijalneAgende. Navedene aktivnosti ukazuju na povećanu potrebu za prepoznavanjem politika prilagođenih lokalnim uvjetima, pokazujući kako se može aktivno usmjeriti teritorijalna dimenzija regionalnih, nacionalnih i europskih politika. One su usmjerene na učenje, dijeljenje najboljih primjera iz prakse, zajedničke radne skupine za razvoj daljnjeg postupanja ili provedbu. Svakog se potiče da pažljivo prati navedene aktivnosti, u njima pronade nadahnuće i ponudi prijedloge novih aktivnosti. Aktivnostima za ostvarivanje prioriteta Urbane agende, Nove Povelje iz Leipziga i TeritorijalneAgende mogu se ojačati veze između urbanih i teritorijalnih politika.

Koordinacija

(78) Aktivnosti TeritorijalneAgende koordinirat će se na sastancima glavnih direktora za teritorijalnu koheziju (DGTC), koje priprema Mreža kontaktnih točki za teritorijalnu koheziju (NTCCP), uz potporu Radne skupine za Teritorijalnu Agendu (TAWG).

(79) U okviru novog ESPON-ova programa suradnje mora se nastaviti i jačati potpora i savjetovanje koji se pružaju u procesu provedbe i za predsjedništva Vijeća EU-a, npr. praćenjem aktivnosti i ciljanim informiranjem o dokazima i znanjima povezanim s TeritorijalnomAgendom 2030.

(80) Koordinacijskim aktivnostima u okviru TeritorijalneAgende 2030. nastojat će se:

- osigurati da su aktivnosti i pilot-mjere transparentne, osmišljene zajedno s državama članicama, podnacionalnim dionicima i Europskom komisijom (odnosno njihovim predstavnicima) te uz njihovu potporu, da međusobno pridonose i optimalno utječu na oblikovanje politika u EU-u i na nacionalnoj razini
- redovito preispitivati napredak u provedbi i u pilot aktivnostima i
- informirati dionike na podnacionalnoj, nacionalnoj i europskoj razini o ciljevima i prioritetima TeritorijalneAgende te napretku u provedbi.

Daljnji koraci

- (81) Pozivaju se buduća predsjedništva Vijeća EU-a da nastave rad na TeritorijalnojAgendi 2030. i dodatno ojačaju s njom povezano informiranje, primjenu i upravljanje:
- (82) **Informiranje** o napretku u primjeni TeritorijalneAgende i obilježavanje 25. i 30. obljetnice Europske perspektive prostornog razvoja (1999.) u 2024. i 2029. te 20. obljetnice TeritorijalneAgende (2007.) u 2027.
- (83) **Primjena** TeritorijalneAgende i rasprava o napretku, među ostalim i o pilot aktivnostima.
- (84) **Upravljanje** s naglaskom na analizi stanja 2024., uključujući preispitivanje sustava upravljanja, napretka u provedbi i relevantnosti prioriteta. Navedeno će se provesti u okviru priprema za kohezijsku politiku EU-a nakon 2027. Poziva se predsjedništvo Vijeća EU-a u prvoj polovici 2025. da organizira neformalni sastanak ministara radi izvještavanja o mogućoj odluci o reviziji TeritorijalneAgende 2030.

